

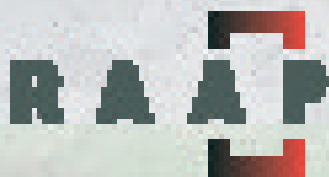
RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal

Gemeente Houten

Archeologisch vooronderzoek: een
inventariserend veldonderzoek (proefsleuven)

C
U
L
T
U
R

Archeologisch Adviesbureau

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal

Gemeente Houten

**Archeologisch vooronderzoek: een
inventariserend veldonderzoek (proefsleuven)**

drs. E. van der Laan

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: HBC Planontwikkeling B.V.

Titel: Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal, gemeente Houten; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

Status: eindversie

Datum: 14 februari 2012

Auteur: drs. E. van der Laan

Projectcode: HOWW3

Bestandsnaam: RA2429_HOWW3.indd

Projectleider: drs. E. van der Laan

Projectmedewerkers: J.E. Pruijm, R. Jaring & N.L.A Conradi MA

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: 417760

ARCHIS-waarnemingsnummers: nog niet verleend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 47196

Autorisatie: drs. M. Jordanov

Bevoegd gezag: gemeente Houten

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2012

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van HBC Planontwikkeling B.V. heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juni 2011 een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven uitgevoerd in verband met de voorgenomen bouwwerkzaamheden in de gemeente Houten. Het gebied dat door middel van proefsleuven is onderzocht, betreft het noordoostelijke deel van het plangebied dat reeds bekend stond als terrein van hoge archeologische waarde (Monumentnummer 11364). Het primaire doel van het proefsleuvenonderzoek was het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een kunstmatig opgeworpen woonheuvel en/of archeologische grondsporen. Voorts diende het onderzoek zich te richten op de aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van eventuele archeologische grondsporen/resten. Het doel is om tot een waardestelling te komen van de archeologische resten en om uitspraken te kunnen doen over de behoudenswaardigheid van de vindplaats.

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek kan worden geconcludeerd dat in de Late Middeleeuwen in het plangebied een terp is aangelegd. Deze terp bevindt zich in het noorden van het onderzochte gebied. In de Nieuwe tijd is het gebied normaal opgehoogd. Deze ophoging uit de Nieuwe tijd beslaat een groter areaal dan de laat-middeleeuwse terp. De aanwezigheid van de laat-middeleeuwse terp is alleen in het noorden van het plangebied vastgesteld. De ophoging uit de Nieuwe tijd is in het hele plangebied aangetroffen, zij het dat het in het zuiden om een relatief dunne ophogingslaag gaat.

Hoewel de terp uit de Late Middeleeuwen vondstrijk is, hoeft dit niet te duiden op een intensief gebruik van het perceel als woonerf. Vaak werd er in de Middeleeuwen opgehoogd met afval van elders. Bovendien zijn in de proefsleuven geen sporen aangetroffen die op een woonerf verwacht worden, zoals (beer)putten of (afval)kuilen. Ook zijn geen afvalconcentraties binnen de ophogingslaag aanwezig. Dit wijst in de richting van een pakket met afval en materiaal van elders dat in één keer is opgebracht. Daarom is het aannemelijker dat de terp verband houdt met de kerk en is aangelegd ten behoeve van de bouw van de kerk. De kerk dateert uit de 14e eeuw. Dit is in overeenstemming met de datering van het materiaal afkomstig uit de oudste ophogingslaag.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn in het noordelijke deel van het plangebied parallel aan de Waalseweg twee laat-middeleeuwse greppels aangetroffen. Hieruit is onder andere kogelpot en steengoed uit Siegburg (dat in de 14e-16e eeuw gedateerd wordt) geborgen. In dit gedeelte is ook een puinkuil aanwezig die vanaf de top van het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd is ingegraven. Verder naar het zuiden zijn nog twee laat-middeleeuwse greppels aanwezig. Deze hebben een oriëntatie haaks op de eerder genoemde greppels. Uit een van de greppel is een zilveren muntje geborgen dat gedateerd wordt vanaf 1500. De noordelijke greppels zijn aangelegd na de oudste ophoging (14e eeuw) en voorafgaand aan de ophoging in de Nieuwe tijd. De zuidelijke greppels zijn in ieder geval ouder dan de ophoging uit de Nieuwe tijd. Waarschijnlijk hebben de greppels met oude percelering of met de ontginning van het gebied te maken.

Gezien de bovengemiddelde score van de vindplaats op fysieke kwaliteit (hoog op 'gaafheid' en middelmatig op 'conservering': samen 5 punten) en op basis van de hoge score (7 punten) op inhoudelijke criteria wordt deze vindplaats in de oude ontginningskern van Tull en 't Waal als behoudenswaardig aangemerkt.

De locatie van de geplande nieuwbouw ten noordoosten van de huidige bebouwing kon door de aanwezigheid van bebouwing en begroeiing slechts in beperkte mate worden onderzocht. Hierdoor kan op basis van het uitgevoerde onderzoek niet worden uitgesloten dat zich direct buiten de proefsleuf sporen van bewoning bevinden. Daarom wordt aanbevolen de sloop van de huidige bebouwing en de nieuwbouw archeologisch te laten begeleiden. Er wordt gekozen voor een archeologische begeleiding omdat er weliswaar geen concrete aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van een huisplaats, maar dat dit op basis van de resultaten van de proefsleuven ook niet helemaal kan worden uitgesloten. Van belang hierbij is ook de geringe omvang van de geplande bouwwerkzaamheden in het noordelijke deel van het plangebied (figuur 6: wit gearceerd).

Ten zuidoosten van het bestaande woonhuis is alleen een ophoging uit de Nieuwe tijd aangetroffen en ontbreekt de laat-middeleeuwse terp. Bovendien is in dit gedeelte van het plangebied door middel van de putten 2 en 3 circa 15% van de oppervlakte van de geplande nieuwbouw onderzocht. Hierdoor kan met voldoende zekerheid worden aangenomen dat zich in het zuidelijke deel van het plangebied, ter hoogte van de geplande nieuwbouw, geen behoudenswaardige archeologische resten bevinden. Voor dit deel van het plangebied wordt dan ook geen vervolgonderzoek worden aanbevolen (figuur 6: groen gearceerd).

Het eventuele verdere verloop van de twee laat-middeleeuwse greppels in het zuidelijke deel van het plangebied en hun relatie tot de twee greppels die parallel aan de Waalseweg lopen, kan onderzocht worden in het kader van de archeologische begeleiding van de sloop en nieuwbouw in het noordelijke deel van het plangebied.

Voorafgaand aan de archeologische begeleiding dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld door een senior KNA-archeoloog. Er kan pas met de werkzaamheden worden begonnen als dit PvE door de bevoegde overheid is goedgekeurd.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Houten een selectiebesluit (contactpersoon: drs. B. Peters).

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	7
1.1 Kader	7
1.2 Administratieve gegevens	8
2 Voorgaand onderzoek	9
3 Doel van het onderzoek	11
4 Methoden	13
5 Resultaten	15
5.1 Fysisch-geografisch onderzoek	15
5.2 Archeologie	16
6 Conclusies en aanbevelingen	22
6.1 Conclusies	22
6.2 Aanbevelingen	26
Literatuur	27
Gebruikte afkortingen	27
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	28
Bijlage 1: Sporenlijst	29
Bijlage 2: Vondstenlijst	31

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van HBC Planontwikkeling B.V. heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juni 2011 een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven uitgevoerd in verband met de voorgenomen bouwwerkzaamheden in de gemeente Houten (figuur 1). Het betreft het vervolg op een eerdere fase van het inventariserend onderzoek dat bestond uit een bureau- en inventariserend booronderzoek (Warning, 2010). Op grond van de resultaten daarvan werd geconcludeerd dat mogelijk een huisterp uit de Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd aanwezig is in het noordoostelijke deel van het plangebied. Naar aanleiding hiervan werd aanbevolen om dit door middel van proefsleuven te laten vaststellen.

Voorafgaand aan de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek is, conform de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA; <http://www.sikb.nl>), een Programma van Eisen (PvE) opgesteld (Briels, 2011). Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek.

Het gebied dat door middel van proefsleuven is onderzocht, betreft het noordoostelijke deel van het plangebied dat reeds bekend stond als terrein van hoge archeologische waarde (Monumentnummer 11364). Het primaire doel van het proefsleuvenonderzoek was het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een kunstmatig opgeworpen woonheuvel en/of archeologische grondsporen. Teneinde een goed afgewogen beslissing (selectiebesluit) door het bevoegd gezag mogelijk te maken, diende het onderzoek zich tevens te richten op de aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van eventuele archeologische grondsporen/resten. Het doel is om tot een waardestelling te komen van de archeologische resten en om uitspraken te kunnen doen over de behoudenswaardigheid van de vindplaats. In hoofdstuk 3 zijn de specifieke onderzoeksvragen met betrekking tot deze aspecten uiteengezet.

Het veldwerk is uitgevoerd van 28 t/m 30 juni 2011. De uitwerking vond plaats tussen 1 juli en 17 augustus 2011. Tijdens het onderzoek is op een prettige wijze samengewerkt met de contactpersoon van de gemeente Houten (de heer B. Peters). Onderzoeksdokumentatie en vondstmateriaal zullen te zijner tijd worden overgedragen aan het depot van de provincie Utrecht.

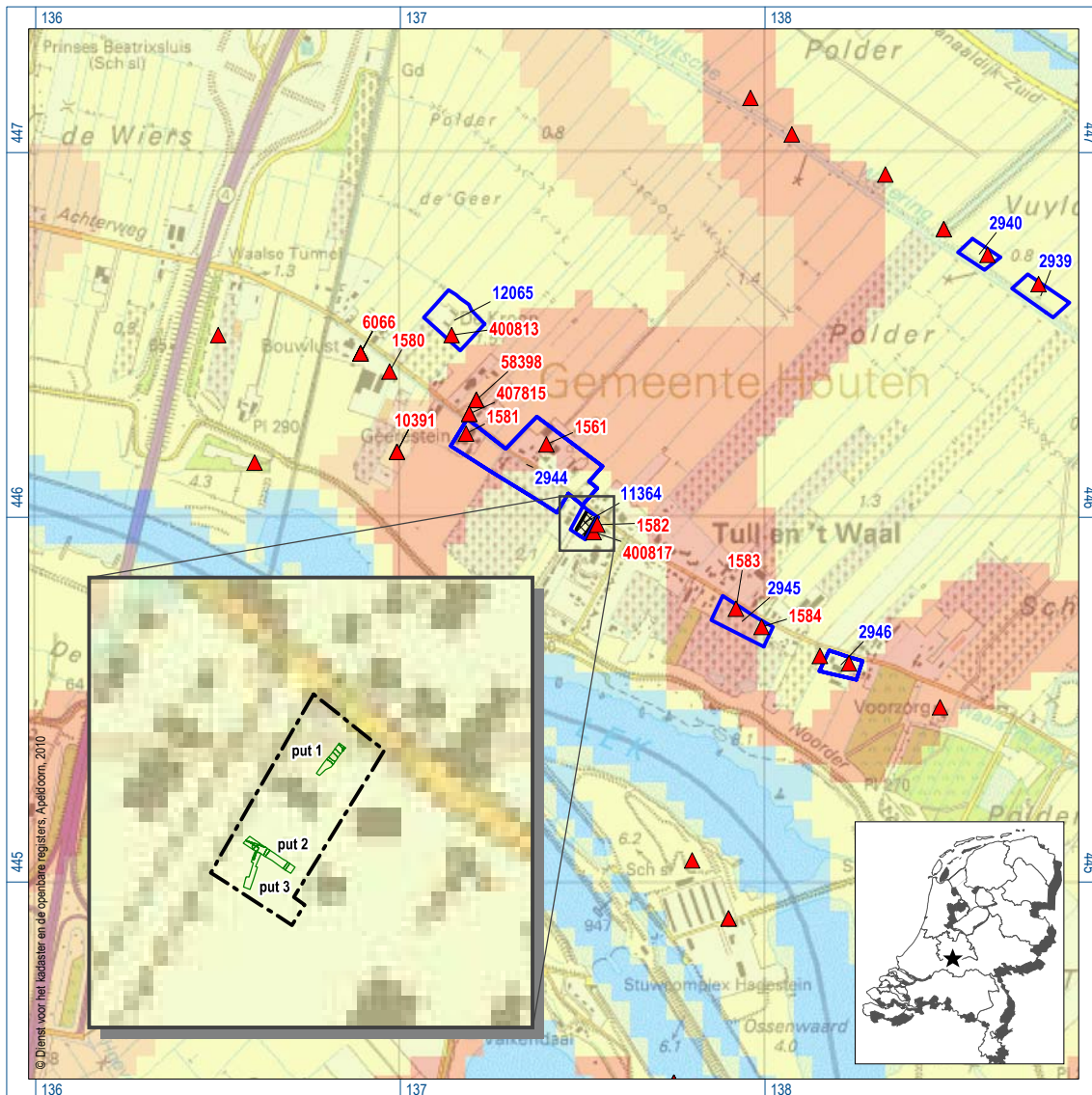
Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal

Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd) en proefsleuven (groen) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de IKAW; inzet: ligging in Nederland (ster).

1.2 Administratieve gegevens

Gemeente: Houten

Plaats: Tull en 't Waal

Plangebied: Kerkebogerd en Waalseweg

Centrumcoördinaten: 137508/445978

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: 417760

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 47196

2 Voorgaand onderzoek

In oktober 2010 is ten behoeve van het plangebied een bureau- en inventariserend booronderzoek uitgevoerd (Warning, 2010). Uit dit bureauonderzoek is naar voren gekomen dat het plangebied zich bevindt ten noorden van de Lek en dat het in het oosten, noorden en westen wordt omgeven door de fossiele stroomrug van de Vuylkoop stroomgordel (Berendsen & Stouthamer, 2001). De Vuylkoop stroomgordel was tussen circa 4300 en 2400 voor Chr. actief. Het begin van sedimentatie van de Lek wordt rond het begin van de jaartelling gedateerd. Vanwege het bedijken van de Lek is de sedimentatie na 1100 na Chr. afgenomen (Berendsen & Stouthamer, 2001). De ondergrond in het plangebied bestaat uit materiaal dat door beide genoemde rivieren is afgezet. Vanuit de Vuylkoop stroomgordel zijn in het plangebied komafzettingen afgezet. Deze zijn later afgedekt door oeverafzettingen, die vanuit de Lek zijn afgezet (RGD, 1970: code F3g). Op de geomorfogenetische kaart van Utrecht staat het plangebied aangegeven als komgebied afgedekt door overslaggronden (Berendsen, 1982: codes Fk1 en Fo1). Deze overslaggronden zijn afgezet bij een dijkdoorbraak. Als een dijk doorbreekt, ontstaat door de grote kracht van het water een zogeheten doorbraakkolk achter het gat in het dijklichaam. Zo'n kolk wordt ook wel een waai of een wiel genoemd. Vanuit de kolk wordt zand en grind in een waaiervormig patroon over het achterliggende land afgezet. Hierbij kunnen de oudere afzettingen deels worden geërodeerd. De nederzetting 't Waal heeft haar naam te danken aan een dergelijke dijkdoorbraak (Bemmel, 2009).

De ontginning van de noordelijke oevers van de Lek is voltooid in de periode tussen 1000 en 1150 na Chr. De Waalsewetering, waaraan het plangebied ligt, is vermoedelijk in de 11e eeuw gegraven. Na de aanleg van de Waalsewetering zijn de kavels in de richting van deze wetering ontgonnen. Wat de ontginningsbasis van dit gebied was, is niet duidelijk; mogelijk hadden de vroegste kavels geen voorkade en vond de ontginning plaats vanaf de oever van de Lek. De bebouwing in het plangebied dateert uit ongeveer 1960. De omliggende percelen waren eerder al wel bebouwd. De boerderij ten westen van het plangebied, Waalseweg 75, staat al aangegeven op de kadastrale minuut uit de periode 1811-1832. Aan de oostzijde grenst het plangebied aan de Hervormde kerk van Tull en 't Waal. Deze kerk is vermoedelijk van 14e eeuwse oorsprong. Ten zuiden van de kerk staat de pastorie. Deze is van het herenhuistype en dateert uit 1860.

Uit het bureauonderzoek bleek dat voor het plangebied een lage archeologische verwachting geldt voor vindplaatsen (archeologische resten) uit de Romeinse tijd. Voor vindplaatsen uit de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen gold een middelhoge archeologische verwachting. Pas na de bedijking van de Lek zal het gebied goed bewoonbaar zijn geweest; derhalve geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

Het plangebied ligt binnen een terrein van hoge archeologische waarde (Monumentnummer 11364). Het betreft een huisterp uit de Late Middeleeuwen de Nieuwe tijd. Het terrein maakt deel uit van de ontginningskern van Tull en 't Waal. In de directe omgeving van het plangebied staan

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal

Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

nog drie terreinen van hoge archeologische waarde geregistreerd in ARCHIS (figuur 1). Het betreft twee huisterpen uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd (monumentnummers 2944 en 2945) en een omgrachte boerderij of begraven hofstede (monumentnummer 12065).

Aansluitend op het bureauonderzoek is een booronderzoek uitgevoerd. Tijdens het booronderzoek is onder een circa 30 cm dikke bouwvoor een ophogingspakket aangetroffen dat bestaat uit donkerbruingrijze, uiterst siltige klei met enkele fragmenten roodbakkend geglazuurd aardewerk, houtskool en baksteenpuin. Hieronder ligt een pakket dat is geïnterpreteerd als dijkdoorbraakafzettingen. De top hiervan ligt tussen 0,75 en 1,2 m -Mv. In de diepere ondergrond zijn stroomgordelafzettingen aangetroffen.

In 2003 en 2004 is bovendien een bureauonderzoek (Koop, 2004) en een veldinspectie uitgevoerd in het plangebied in het kader van de herwaardering AMK Utrecht. Het terrein was voorafgaand aan dit onderzoek gewaardeerd als terrein van archeologische betekenis. Op basis van het onderzoek is het terrein opgewaardeerd tot een terrein van hoge archeologische waarde. Tijdens de veldinspectie is vastgesteld dat het huis in het plangebied op een verhoging staat die verbonden lijkt te zijn met het plateau waarop de kerk en de pastorie staan. Aan de noordzijde helt deze verhoging sterk af richting de wetering. Het terrein achter het woonhuis ligt lager. Op de grens tussen dit terrein en de pastorie bevindt zich een kleine steilrand.

Op basis hiervan werd aanbevolen om waarderend archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren. Dit onderzoek diende plaats te vinden binnen de op figuur 1 aangegeven zone in het noordoosten van het plangebied, waar aanwijzingen voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats (ophoging, mogelijk terp) zijn gevonden.

3 Doel van het onderzoek

Het waarderend onderzoek in de vorm van proefsleuven werd aanbevolen naar aanleiding van de resultaten van het voorgaand onderzoek en de ligging van het plangebied binnen een terrein van hoge archeologische waarde (zie hoofdstuk 2). Het doel van het onderzoek is het bepalen van de aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van de mogelijk aanwezige archeologische grondsporen/resten teneinde de daadwerkelijke waarde van de vindplaats vast te kunnen stellen.

De resultaten van het proefsleuvenonderzoek zijn bepalend voor de vraag hoe verder met deze archeologische waarden dient te worden omgegaan. Indien de vindplaats behoudenswaardig blijkt te zijn, zal moeten worden beoordeeld of deze bij de inrichting van het terrein kan worden ingepast. Indien behoud door planaanpassing niet mogelijk is, dan komt de vindplaats voor een opgraving in aanmerking.

Het voornaamste doel van het proefsleuvenonderzoek is het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde archeologische verwachting met betrekking tot het onderzochte gebied, waarbij het in eerste instantie gaat om het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische grondsporen. Teneinde een goed afgewogen beslissing (selectiebesluit) door het bevoegd gezag mogelijk te maken, dient het onderzoek zicht tevens te richten op een aantal aanvullende aspecten ten aanzien van de archeologische grondsporen/resten. In het Programma van Eisen (Briels, 2011) zijn hiervoor specifieke onderzoeksvragen geformuleerd die door middel van het proefsleuvenonderzoek beantwoord dienen te worden.

1. Zijn in het plangebied tot een diepte van circa 150 cm -Mv (top dijkdoorbraakafzettingen) archeologische waarden aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?
2. Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van (resten van) een terp? In hoeverre is sprake van een antropogene heuvel en in hoeverre is sprake van een natuurlijke verhoging in het landschap?
3. Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van een huisplaats?
4. In welke mate is het onderzoeksgebied verstoord?
5. Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?
6. Wat is de horizontale begrenzing, de ligging en de omvang van de vindplaats/de archeologische resten?
7. Wat is de diepteligging, de dikte en de stratigrafische positie van de archeologische laag waarin de archeologische indicatoren zijn aangetroffen?
8. Hoeveel bewonings-/gebruiksfasen zijn er te onderscheiden? Wat is hun datering?
9. Wat is de aard, datering en conserveringstoestand van de archeologische laag?
10. Zijn in het onderzoeksgebied archeologische resten (grondsporen, vondsten e.d.) aanwezig?
11. Wat is de aard, datering en conserveringstoestand van deze grondsporen?

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal
 Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

- 12. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig, wat is de vondstdichtheid en hoe is de conserveringstoestand.
- 13. Is sprake van (een) behoudenswaardige vindplaats(en)?
- 14. Is in het plangebied vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet?
- 15. Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)			
Nieuwe tijd	B	1795	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat	1500	
	Vol		1250
			1050
	Vroeg	Ottoons	900
		Karolingisch	725
		Merovingisch laat	525
		Merovingisch vroeg	450
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
Midden		250.000	
Oud			

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

4 Methodes

Aantal proefsleuven/proefputten en afmetingen

In totaal zijn drie putten aangelegd (figuur 1) met een totale omvang van 107,5 m² (tabel 2).

Putnummer	Omvang (m ²)
1	30 m ²
2	52 m ²
3	25,5 m ²

Tabel 2. Overzicht aangelegde putten en omvang.

Plaatsing van de proefsleuven

Put 1 is ten noordoosten van het huis en haaks op de Waalseweg aangelegd. Put 2 is ten zuidwesten van het huis haaks op de Kerkebogerd aangelegd. Min of meer haaks op de zuidwestzijde van put 2 is put 3 aangelegd.

Opgravingsvlakken en profielen

In alle proefsleuven is één opgravingsvlak aangelegd. Het vlak is aangelegd in de top van de schone, natuurlijke oeverafzettingen onder de ophogingslagen. De diepte van de sleuven bedroeg circa 0,8 tot 1,3 m -Mv. Van iedere sleuf is een lengteprofiel gedocumenteerd. Ten behoeve van het profiel is het vlak op enkele plaatsen langs het profiel verdiept. De sporen en bodemlagen hebben een uniek nummer gekregen. Het noordelijke deel van het vlak in put 1 is ingemeten met RTK-GPS. Het overige deel van het vlak in put 1 en de vlakken in de putten 2 en 3 zijn ingemeten met een Robotic Total Station (RTS). Het profiel is getekend op schaal 1:20. De profielen van de putten 1 en 2 zijn afgebeeld op kaartbijlage 1. Het profiel van put 3 (kaartbijlage 1: rode lijn) is niet afgebeeld omdat de opbouw hier niet afwijkt van de opbouw in put 2. De hoogte van de aangelegde vlakken en de profielpennen is ingemeten ten opzichte van NAP.

Afwerking en behandeling van sporen en vondsten

De grondsporen zijn in het vlak gefotografeerd en ingemeten met een Robotic Total Station (RTS). Vervolgens zijn alle greppels gecoupeerd en in profiel getekend op schaal 1:20. De sporen zijn niet afgewerkt. Vondsten zijn tijdens de aanleg van de werkputten verzameld per vak van 5 m lengte en zoveel mogelijk per spoor. Wanneer sprake was van meerdere vullingen is het vondstmateriaal per vulling verzameld. Materiaal uit de ophogingslaag uit de Nieuwe tijd is selectief verzameld. Bij het registreren en beschrijven van de grondsporen en vondsten is gebruik gemaakt van het computerprogramma Odile.

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal
Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

Bemonstering

Conform het PvE zijn van dateerbare grondsporen met mogelijk goed geconserveerd organisch materiaal monsters genomen voor botanisch onderzoek of 14C-onderzoek. De grondmonsters zijn genomen uit drie greppels (sporen 3, 4 en 15).

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie

Vanwege de vele bomen en struiken in het plangebied bleek het niet mogelijk om de werkputten aan te leggen zoals in het PvE was beoogd. In overleg met de heer Peters (bevoegde overheid) is besloten om van het puttenplan in het PvE af te wijken. Put 1 is ten noordoosten van het huis en haaks op de Waalseweg aangelegd. Deze put is iets naar het oosten verplaatst en aan één zijde wat smaller aangelegd vanwege een grote boom. Put 2 is ten zuidwesten van het huis haaks op de Kerkebogerd aangelegd. Deze put is volgens het PvE aangelegd. Min of meer haaks op de zuidwestzijde van put 2 is put 3 aangelegd. Put 3 is korter geworden en heeft een wat onregelmatige vorm omdat tussen de bomen door is gegraven. Bij het verplaatsen van de putten is wel steeds rekening gehouden met de locatie van de beoogde nieuwbouw.

5 Resultaten

5.1 Fysisch-geografisch onderzoek

5.1.1 Geologie en geomorfologie

De diepere ondergrond in het plangebied bestaat uit een pakket grijze, matig siltige, licht humeuze klei dat is geïnterpreteerd als komklei behorend tot de Formatie van Echteld. De top van de komklei is aangetroffen op 110 cm -Mv in het noorden en op 150 cm -Mv in het zuiden van het plangebied. Waarschijnlijk is deze klei afgezet vanuit de Vuylkoop stroomgordel. Toen de Vuylkoop stroomgordel inactief raakte (circa 2400 voor Chr.), is op deze komafzettingen een pakket lichtbruingrijze, uiterst siltige klei afgezet. Het betreft oeverafzettingen van de Lek behorend tot de Formatie van Echteld. De top van deze oeverafzettingen is aangetroffen op een diepte variërend van 60 cm -Mv in het uiterste noorden van het plangebied tot 80 cm -Mv in het zuiden en 100 cm - Mv in het zuidoosten.

In het zuidelijke deel van het plangebied heeft zich in de top van de oeverafzettingen een donkergrijze, matige humeuze laklaag/vegetatiehorizont ontwikkeld. Laklagen ontstaan onder invloed van de vegetatie in een periode van sterk verminderde sedimentatie.

Op de oeverafzettingen is een in het noorden 1,0 m en in het zuiden 0,6 m dik ophogingspakket aanwezig. Dit ophogingspakket bestaat uit sterk siltige licht humeuze klei met baksteenpuin, fragmenten aardewerk en houtskoolspikkels en is opgebracht in de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. De recente bouwvoor bestaat uit zwak zandige, matig humeuze klei met enkele fragmenten baksteenpuin. De bouwvoor is gemiddeld 20 cm dik.

5.1.2 Bodemopbouw

In het hele plangebied is op de natuurlijke oeverafzettingen, waarvan de top vanaf circa 1,0 m -Mv is aangetroffen, een ophogingspakket opgebracht. De samenstelling van dit ophogingspakket is echter niet in het hele plangebied hetzelfde. In het noorden, tegen de Waalseweg aan, ligt direct op de oeverafzettingen een ophogingslaag bestaand uit donkergrijze klei met brokken baksteenpuin en fragmenten aardewerk. Op basis van de datering van deze aardewerkfragmenten wordt aangenomen dat deze ophogingslaag uit de Late Middeleeuwen dateert. Hierop ligt een laag donkerbruingrijze zwak zandige klei waarin, op enkele puinspikkels na, weinig materiaal zit en die in de Nieuwe tijd opgebracht is. Daarop ligt een derde ophogingslaag, die meer en grotere fragmenten baksteenpuin bevat en die ook uit de Nieuwe tijd dateert.

In het zuiden ligt direct op de oeverafzettingen een laag bruingrijze, sterk siltige klei met ijzer-vlekken en enkele puinspikkels. Deze ophogingslaag is relatief schoon en homogeen van aard. Hierop ligt een kleilaag die veel fragmenten baksteenpuin, houtskool en fragmenten aardewerk bevat. Deze laatstgenoemde ophogingslagen worden allebei op basis van de daaruit geborgen aardewerkfragmenten in de Nieuwe tijd gedateerd.

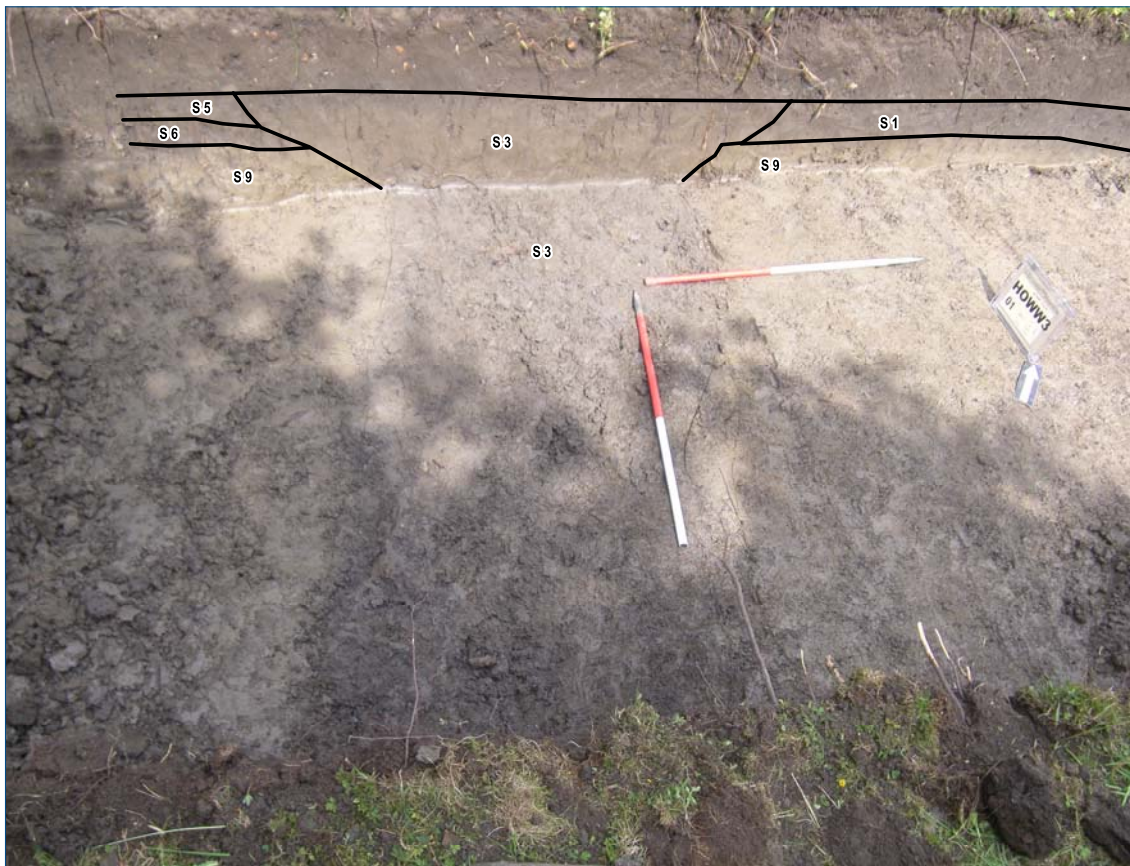
5.2 Archeologie

5.2.1 Grondsporen

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 30 archeologische sporen aangetroffen (bijlage 1). De antropogene ophogingslagen zijn samen met de overige sporen in een reeks genummerd. Op basis van de aard van de sporen kunnen deze in vier categorieën worden verdeeld. Deze categorieën worden hieronder stuk voor stuk besproken.

Greppels

In totaal zijn vier greppels aangetroffen. Parallel aan de Waalseweg zijn in put 1 twee min of meer noordwest-zuidoost georiënteerde greppels gedocumenteerd (kaartbijlage 1: sporen 3 en 4). Spoor 3 (figuur 2) is circa 2,4 m breed en 60 cm diep en heeft twee vullingen. De onderste vulling bestaat uit grijze klei met iets fosfaat en enkele puinspikkels. De bovenste opvulling bestaat uit lichtbruingrijze klei met veel kleine fragmenten baksteenpuin en grind. Spoor 4 is 3,8 m breed en circa 40 cm diep. Deze greppel is opgevuld met donkergrijze, licht humeuze klei met enkele puinspikkels. Beide greppels zijn vanaf de top van het laat-middeleeuwse ophogingspakket ingegraven. Ook het aardewerk dat uit de greppels is geborgen (o.a. kogelpot en steengoed uit Siegburg uit de 14e-16e eeuw; figuur 3) wijst op een laat-middeleeuwse datering. De greppels worden afgedekt door het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd.

Figuur 2. Spoor 3 (greppel uit de Late Middeleeuwen) in het westprofiel.

Figuur 3. Impressie van de vondsten afkomstig uit spoor 4 (greppel).

In het zuidelijke deel van het plangebied zijn twee zuidwest-noordoost georiënteerde greppels aanwezig. Deze greppels (kaartbijlage 1: sporen 15 en 22) hebben een oriëntatie die min of meer haaks op de eerder genoemde greppels staat. Het is echter niet vastgesteld dat ze op elkaar aansluiten. Spoor 15 (figuur 4) is 1,2 m breed en 30 cm diep en is opgevuld met grijze, licht humeuze klei. De vulling is homogeen en bevat geen bouwpuin of aardewerk. Spoor 22 daarentegen is 2,2 m breed, 50 cm diep en opgevuld met grijze, zandige klei waarin bakstenen, een stukje lood en schelpfragmenten zijn aangetroffen. Bovendien is uit deze greppel een laat-middeleeuws muntje geborgen (V14). De sporen 15 en 22 zijn vanaf de top van de natuurlijke oeverafzettingen ingegraven en worden afgedekt door het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd; ze zijn dus in ieder geval ouder dan dit ophogingspakket.

Waarschijnlijk hebben de aangetroffen greppels met oude percelering te maken. Vanwege de oriëntatie van de sporen 15 en 22 (dwars op de wetering) is het goed denkbaar dat deze greppels te maken hebben met de ontginning van het gebied.

Puinkuil

In het uiterste noorden van het plangebied is een ovaal spoor (kaartbijlage 1: spoor 2) gedocumenteerd dat veel grote fragmenten baksteenpuin bevat. Het spoor ligt op de rand van de put en is derhalve niet in zijn geheel gedocumenteerd. Het betreft een puinkuil die vanaf de top van de jongste ophogingslaag is ingegraven en gedateerd kan worden in de Nieuwste tijd.

Figuur 4. Spoor 15 (greppel uit de Late Middeleeuwen) in het westprofiel.

Natuurstenen paadje

In het zuidwesten van het plangebied is, direct onder het maaiveld, voor de huidige toegang van het perceel aan de achterzijde van het huis, een natuurstenen paadje (kaartbijlage 1: sporen 14 en 23) aangetroffen. Gezien de locatie en de stratigrafische positie (op het jongste ophogingspakket) van dit paadje betreft het een spoor uit de Nieuwste tijd.

Ophogingslagen

In het noordelijke deel van het plangebied is een ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen aangetroffen (kaartbijlage 1: sporen 1, 5 en 6). Dit pakket is op de natuurlijke oeverafzettingen opgebracht en wordt in zuidelijke richting dikker. In het noorden is het circa 20 cm dik en in het zuiden van put 1 circa 40 cm. Op basis van enkele extra boringen, die tussen put 1 en de noordzijde van de kerk zijn gezet, is vastgesteld dat het laat-middeleeuwse ophogingspakket ook in deze richting dikker wordt. Vermoedelijk betreft het een laat-middeleeuwse terp waarvan het hoogste punt zich onder de kerk bevindt.

In het hele plangebied is sprake van ophoging uit de Nieuwe tijd. In het noorden ligt deze ophoging (kaartbijlage 1: sporen 7 en 8) op het laat-middeleeuwse pakket en in het zuiden is het ophogingspakket in de Nieuwe tijd (sporen 17, 18, 27 en 28; kaartbijlage 1) op de natuurlijke oeverafzettingen opgebracht. In het noorden van het plangebied is dit pakket circa 50 cm dik en

in het zuiden 70 cm. Dit pakket is het dikst (80 cm) in het zuidoosten van het plangebied, tegen de pastorie aan.

5.2.2 Vondsten

Aardewerk

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn 225 fragmenten aardewerk aangetroffen. Het betreft voornamelijk roodbakkerd aardewerk (66x) dat gedateerd wordt vanaf 1500 en fragmenten steengoed (52x) uit de Late Middeleeuwen. De rest van de verzameling scherven bestaat uit faience (5x), majolica (20x), pijpjarde (16x), witbakkerd aardewerk (8x), porselein (2x), grijsbakkerd aardewerk (7x), kogelpot (26x) en protosteengoed (19x). De scherven die met zekerheid uit de Nieuwe tijd dateren (pijpenstelen, faience, majolica en het meeste roodbakkerd aardewerk) zijn afkomstig uit de jongste ophogingslagen. Het oudere materiaal (grijsbakkerd aardewerk, kogelpot, protosteengoed en steengoed afkomstig uit Siegburg, Raeren en Langewehe) is afkomstig uit de oudere ophogingslagen (sporen 1, 5 en 6). Opvallend is dat vrijwel al het oudere materiaal afkomstig is uit het noordelijke deel van put 1 en dat aan de zuidkant van het plangebied, buiten de greppels, geen materiaal is geborgen ouder dan de Nieuwe tijd.

Keramische bouwmaterialen

In totaal zijn twee dakpanfragmenten en twee fragmenten van rode bakstenen verzameld. Eén van de baksteenfragmenten is zodanig verweerd dat er geen afmetingen van kunnen worden genomen, van het andere fragment kan alleen bepaald worden dat het een dikte van 5,5 cm heeft. Het laatstgenoemde fragment is afkomstig uit de puinkuil (spoor 2). Op basis van de aard en de afmetingen zijn de bouwmaterialen niet nauwkeuriger te dateren dan in de periode Late Middeleeuwen B t/m Nieuwe tijd A. Bakstenen met een dikte van 5,5 cm waren in gebruik vanaf de Late Middeleeuwen. Omdat het om hergebruikte, gebroken bakstenen gaat, zegt dit niets over de ouderdom van het spoor waar de baksteen uit afkomstig is. Op basis van de stratigrafie wordt spoor 2 in de Nieuwste tijd gedateerd.

Metaal

Tijdens de aanleg van de proefsleuven zijn met behulp van een metaaldetector, afgezien van een aantal recente voorwerpen, vijf stuks metaal gevonden. Het gaat om een mogelijke gesp van ijzer, een ondefinieerbaar brok metaal, een stukje lood dat eveneens niet te determineren is en twee muntjes. Uit spoor 22 (greppel) is een zilveren muntje (V14) geborgen dat gedateerd wordt vanaf 1500. Uit spoor 28 (ophogingslaag uit de Nieuwe tijd) is een koperen muntje (V18) geborgen dat niet gedateerd kan worden omdat het wat gecorrodeerd is.

Bot

Het proefsleuvenonderzoek heeft 13 botten en botfragmenten opgeleverd. Tijdens de aanleg van put 1 is in het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd een versierd, benen mesheft aangetroffen (figuur 5). Ook de overige botfragmenten zijn uit de ophogingslagen verzameld. Het betreft tanden en kiezen van zowel grote (paard en koe) als kleine zoogdieren (varken).

Figuur 5. Versierd, benen mesheft afkomstig uit het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd.

Natuursteen

Er zijn zes fragmenten natuursteen aangetroffen, waaronder een brok kalksteen in de laat-middeleeuwse ophogingslaag en een stuk tufsteen in een laat-middeleeuwse greppel (spoor 4).

Ruimtelijke verspreiding van de vondsten

Het grootste deel van de vondsten is uit de ophogingslagen verzameld. Zowel het ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen als dat uit de Nieuwe tijd was vondstrijk. Binnen de ophogingslagen zijn geen opvallende vondstconcentraties aanwezig. Wel valt op dat het laat-middeleeuwse materiaal zich concentreert in het noordelijke deel van put 1, tegen de Waalseweg aan. In het zuidelijke deel van het plangebied is, buiten de greppels, geen materiaal ouder dan de Nieuwe tijd geborgen.

5.2.3 De vindplaats

Interpretatie

De greppels en ophogingslagen uit de Late Middeleeuwen duiden op de aanwezigheid van een terp uit de Late Middeleeuwen in het plangebied. In de Nieuwe tijd is het gebied normaal opgehoogd. Deze ophoging uit de Nieuwe tijd beslaat een groter areaal dan de laat-middeleeuwse terp. De aanwezigheid van de laat-middeleeuwse terp is alleen in het noorden van het plangebied vastgesteld. De ophoging uit de Nieuwe tijd is in het hele plangebied aangetroffen, zij het dat het in het zuiden om een relatief dunne ophogingslaag gaat.

Hoewel de terp uit de Late Middeleeuwen vondstrijk is, hoeft dit niet te duiden op een intensief gebruik van het perceel als woonerf. Vaak werd er in de Middeleeuwen opgehoogd met afval van elders. Bovendien zijn in de proefsleuven geen sporen aangetroffen die op een woonerf verwacht

worden, zoals (beer)putten of (afval)kuilen. Ook zijn geen afvalconcentraties binnen de ophogingslaag aanwezig. Dit wijst in de richting van een pakket met afval en materiaal van elders dat in één keer is opgebracht. Daarom is het aannemelijker dat de terp verband houdt met de kerk en is aangelegd ten behoeve van de bouw van de kerk. De kerk dateert uit de 14e eeuw. Dit is in overeenstemming met de datering van het materiaal afkomstig uit de oudste ophogingslaag.

Gaafheid van de vindplaats

Ondanks de ondiepe ligging van de ophogingspakketten is de vindplaats goed bewaard gebleven. Er zijn geen grootschalige, recente verstoringen aangetroffen. Aan de westkant van put 2 is een strook verstoord tot in ieder geval 100 cm -Mv. De basis van deze verstoring is niet bereikt. Het is aannemelijk dat deze verstoring te maken heeft met de werkstraat van het riool dat zich net ten noorden van deze sleuf bevindt. Op deze locatie is tevens direct onder het maaiveld een laag met veel recent puin en rommel (spoor 24) aangetroffen. Aangezien het een relatief ondiepe verstoring betreft, zal hierdoor niet meer dan de top van het jongste ophogingspakket plaatselijk zijn verstoord.

Conservering van de vindplaats

De conservering van de het hele ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd en dat van de sporen is goed. Er is een relatief grote hoeveelheid aardewerk geborgen en het verzamelde botmateriaal en de metalen vondsten verkeren in een goede toestand.

Waardering

De vindplaats (laat-middeleeuwse terp en percelering) scoort bovengemiddeld op fysieke kwaliteit (hoog op 'gaafheid' en middelmatig op 'conservering': samen 5 punten). Op basis van inhoudelijke criteria scoort de vindplaats hoog (7 punten). De vindplaats heeft ten aanzien van de zeldzaamheid en informatiewaarde een middelmatige score (samen 4 punten). Er zijn nog enkele andere vindplaatsen uit deze periode bekend uit de omgeving. Geen van deze vindplaatsen ligt echter zo dicht tegen de kerk aan. Op ensemblewaarde scoort de vindplaats hoog in verband met zijn relatie tot de oude ontginningskern van Tull en 't Waal. Op basis hiervan wordt deze vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt (tabel 3).

Waarde	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord		
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord		
Fysieke Kwaliteit	Gaafheid	3		
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit	n.v.t.		

Tabel 3. Waardering van de vindplaats.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek is vastgesteld dat er in ieder geval sprake is van een terp uit de Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd. Sporen van bewoning op de terp zijn in het plangebied niet aangetroffen. Wel zijn vier percelingsgreppels aanwezig. Dit duidt op gebruik van de terp in de Late Middeleeuwen. De overige conclusies worden hieronder gegeven in de vorm van de antwoorden op de specifieke onderzoeksvragen (zie hoofdstuk 3) uit het PVE (Briels, 2011).

1. *Zijn in het plangebied tot circa 150 cm -Mv (top natuurlijke afzettingen) archeologische waarden aanwezig die (mogelijk) bedreigd worden door de geplande inrichting?*

De top van de natuurlijke afzettingen bevindt zich hoger dan op basis van het vooronderzoek werd aangenomen, namelijk tussen 60 en 110 cm -Mv. Alle aangetroffen archeologische resten bevinden zich binnen 1 m -Mv. De verschillende ophogingslagen en drie van de vier greppels (spoor 3 wordt strikt genomen niet verstoord door de huidige nieuwbouwplannen) worden bedreigd door de geplande inrichting van het plangebied. Op basis van het proefsleuvenonderzoek kan niet worden uitgesloten dat zich (direct) buiten de sleuven archeologische resten bevinden die door de bouwplannen worden bedreigd.

2. *Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van (resten van) een terp? In hoeverre is sprake van een antropogene heuvel en in hoeverre is sprake van een natuurlijke verhoging in het landschap?*

Ja: er zijn aanwijzingen voor de aanwezigheid van een terp (figuur 6). In het noordelijke deel van het plangebied is een ophogingspakket uit de Late middeleeuwen aanwezig. De ophogingslagen worden in zuidoostelijke richting dikker. Op basis van een aantal extra boringen die gezet zijn tussen put 1 en de noordzijde van de kerk is aangetoond dat ook in deze richting het ophogingspakket dikker wordt. De kern van de terp zou dan ter hoogte van de kerk moeten worden gesitueerd. De natuurlijke ondergrond loopt in die richting iets op, maar er lijkt geen sprake te zijn van een duidelijke, natuurlijke verhoging in het landschap. Aan de zuidwestelijke kant van het plangebied is deze terp niet aanwezig. Hier is alleen een dunne ophogingslaag uit de Nieuwe tijd aanwezig.

3. *Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van een huisplaats?*

Nee, er zijn geen sporen van een huisplaats aangetroffen.

4. *In welke mate is het plangebied verstoord?*

In het plangebied zijn geen grootschalige, recente verstoringen aangetroffen. In put 2 is een strook verstoord tot in ieder geval 100 cm -Mv. De basis van deze verstoring is niet bereikt.

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal
Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

Figuur 6. Advieskaart.

Waarschijnlijk betreft het de werkstraat van het riool dat zich net ten noorden van deze sleuf bevindt. Op deze locatie is tevens direct onder het maaiveld een laag met veel recent puin en rommel aangetroffen. Aangezien het een relatief ondiepe verstoring betreft, is het niet aan- nemelijk dat hierdoor reeds archeologische resten verstoord zijn.

5. *Hoe ziet de geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied eruit?*

De tijdens het proefsleuvenonderzoek aangetroffen opbouw wijkt af van de verwachting op basis van het vooronderzoek. Op het komgebied van de Vuylkoop stroomgordel is tijdens verschillende overstromingen vanuit de Lek een pakket uiterst siltige klei afgezet dat is geïnterpreteerd als oeverafzettingen. In het zuidelijke gedeelte van het plangebied heeft zich in de top van de oeverafzettingen een vegetatiehorizont/laklaag ontwikkeld. De tijdens het booronderzoek aangetroffen dijkdoorbraakafzettingen zijn in de proefsleuven niet aanwezig. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat de dijkdoorbraakafzettingen niet over het hele plangebied zijn afgezet. Tijdens het booronderzoek is het hele pakket op basis van het voorkomen van grof zand in enkele boringen geïnterpreteerd als dijkdoorbraakafzettingen. Dit grove zand is echter niet aanwezig in de proefsleuven.

6. *Wat is de horizontale begrenzing, de ligging en de omvang van de vindplaats/de archeologische resten?*

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek kan de terp begrensd worden zoals afgebeeld op figuur 6. De terp beslaat het noordelijke deel van het plangebied en strekt zich bovendien in westelijke richting buiten het plangebied uit. Het gedeelte van de terp dat in het plangebied ligt, heeft een oppervlakte van 1145 m² (figuur 6). De omvang van de hele terp zou dan circa 3500 m² zijn en de dikte zou oplopen tot circa 1,0 m in de kern (ter hoogte van de kerk).

7. *Wat is de diepteligging, de dikte en de stratigrafische positie van de archeologische laag waarin de archeologische indicatoren zijn aangetroffen?*

De verschillende ophogingspakketten bevinden zich direct onder of aan het maaiveld. De ophoging is circa 70 tot 90 cm dik. Het potentiële sporenniveau bevindt zich onder de ophogingslagen uit de Nieuwe tijd in de top van de ophogingslaag uit de Late Middeleeuwen (noordelijke deel van het plangebied) of in de top van de schone oeverafzettingen (zuidelijke deel van het plangebied).

8. *Hoeveel bewonings-/gebruiksfasen zijn er te onderscheiden? Wat is hun datering?*

Het gebied is opgehoogd in twee fasen. In de Late Middeleeuwen is een terp aangelegd in het noorden van het onderzochte gebied met een mogelijke kern ter hoogte van de kerk. In de Nieuwe tijd is de terp nogmaals opgehoogd en in zuidelijke richting uitgebreid. De terp is vanaf de Late Middeleeuwen tot in de Nieuwe tijd in gebruik geweest. Mogelijk bevindt de oudste fase zich ter hoogte van de kerk.

9. *Wat is de aard, datering en conserveringstoestand van de archeologische laag?*

Het betreft ophogingslagen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Deze zijn goed geconserveerd, ondanks de ondiepe ligging onder het maaiveld.

10. Zijn in het plangebied archeologische resten (grondsporen, vondsten e.d.) aanwezig?

Ja: in het noordelijke deel van het plangebied zijn parallel aan de Waalseweg twee laat-middeleeuwse greppels aanwezig. Hieruit is onder andere kogelpot en steengoed uit Siegburg (dat in de 14e-16e eeuw gedateerd wordt) geborgen. In dit gedeelte is ook een puinkuil aanwezig die vanaf de top van het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd is ingegraven. Meer naar het zuiden toe zijn nog twee laat-middeleeuwse greppels aanwezig. Deze hebben een oriëntatie die haaks op de eerder genoemde greppels staat. Uit één van de greppel is een zilveren muntje geborgen dat gedateerd wordt vanaf 1500. De noordelijke greppels zijn aangelegd na de oudste ophoging (14e eeuw) en voorafgaand aan de ophoging in de Nieuwe tijd. De zuidelijke greppels zijn in ieder geval ouder dan de ophoging uit de Nieuwe tijd.

11. Wat is de aard, datering en conserveringstoestand van deze grondsporen?

Het betreft vier greppels (sporen 3, 4, 15 en 22), een baan met puin (spoor 2) en een natuurstenen paadje (sporen 14 en 23). De greppels dateren uit de Late Middeleeuwen en de overige sporen dateren waarschijnlijk uit de Nieuwste tijd, dus tussen 1850 en heden. De conserveringstoestand is goed te noemen.

12. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig, wat is de vondstdichtheid en hoe is de conserveringstoestand?

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is aardewerk, metaal, bot en steen aangetroffen. Al deze materiaalcategorieën waren goed geconserveerd in de bodem. Het grootste deel van de vondsten is uit de ophogingslagen verzameld. Ook uit de greppels (sporen 3, 4 en 22) is materiaal verzameld. In een van de greppels (spoor 15) zijn geen vondsten aangetroffen. Zowel het ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen als dat uit de Nieuwe tijd was vondstrijk. Binnen de ophogingslagen zijn geen opvallende vondstconcentraties aanwezig. Wel valt op dat het laat-middeleeuwse materiaal zich concentreert in het noordelijke deel van put 1, tegen de Waalseweg aan. In het zuidelijke deel van het plangebied is, buiten de greppels, geen materiaal ouder dan de Nieuwe tijd geborgen.

13. Is sprake van een behoudenswaardige vindplaats?

Ja: er is sprake van een intacte ophogingslaag uit de Late Middeleeuwen, die voorlopig geïnterpreteerd is als de voet van een terp die is opgeworpen ten behoeve van de bouw van de kerk. De kerk dateert uit de 14e eeuw. Dit is in overeenstemming met de datering van het materiaal afkomstig uit de ophogingslaag. Ook zijn enkele greppels aangetroffen langs de rand van het perceel, die vermoedelijk te maken hebben met oude perceelsgrenzen of met de ontginning van het gebied. Gezien de bovengemiddelde score van de vindplaats op fysieke kwaliteit (hoog op 'gaafheid' en middelmatig op 'conservering': samen 5 punten) en op basis van de hoge score (7 punten) op inhoudelijke criteria wordt deze vindplaats in de oude ontginningskern van Tull en 't Waal als behoudenswaardig aangemerkt.

14. Is in het plangebied vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet? 15. Op welke manier dient bij eventuele graafwerkzaamheden met archeologische waarden te worden omgegaan?

Zie § 6.2.

6.2 Aanbevelingen

De aangetroffen greppels en ophogingslagen duiden op de aanwezigheid van een terp in het plangebied. Hierop heeft mogelijk bewoning plaatsgevonden. Sporen van een huisplaats zijn echter niet aangetroffen. Daarom is het aannemelijker dat de terp verband houdt met de kerk en is aangelegd ten behoeve van de bouw van de kerk. De ophogingslaag uit de Late Middeleeuwen is vondstrijk, maar het materiaal zegt niet per definitie iets over het gebruik van de locatie als woonerf. Vaak werd er in de Middeleeuwen opgehoogd met afval van elders. Hoewel er geen sporen van bewoning, zoals (houten) funderingen, putten, kuilen en dergelijke, zijn aangetroffen, duidt de aanwezigheid van twee laat-middeleeuwse greppels en een ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen direct langs de Waalseweg wel op gebruik van de terp. De locatie van de geplande nieuwbouw ten noordoosten van de huidige bebouwing kon door de aanwezigheid van bebouwing en begroeiing slechts in beperkte mate worden onderzocht. Hierdoor kan op basis van het uitgevoerde onderzoek niet worden uitgesloten dat zich direct buiten de proefsleuf sporen van bewoning bevinden. Daarom wordt aanbevolen de sloop van de huidige bebouwing en de nieuwbouw archeologisch te laten begeleiden. Er wordt gekozen voor een archeologische begeleiding omdat er geen concrete aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van een huisplaats, maar op basis van de resultaten van de proefsleuven dit ook niet helemaal kan worden uitgesloten. Van belang hierbij is ook de geringe omvang van de geplande bouwwerkzaamheden in het noordelijke deel van het plangebied (figuur 6: wit gearceerd).

Ten zuidoosten van het bestaande woonhuis is alleen een ophoging uit de Nieuwe tijd aangetroffen en ontbreekt de laat-middeleeuwse terp. Bovendien is in dit gedeelte van het plangebied door middel van de putten 2 en 3 circa 15% van de oppervlakte van de geplande nieuwbouw onderzocht. Hierdoor kan met voldoende zekerheid worden aangenomen dat zich in het zuidelijke deel van het plangebied, ter hoogte van de geplande nieuwbouw, geen behoudenswaardige archeologische resten bevinden. Voor dit deel van het plangebied wordt dan ook geen vervolgonderzoek worden aanbevolen (figuur 6: groen gearceerd).

Het eventuele verdere verloop van de twee laat-middeleeuwse greppels in het zuidelijke deel van het plangebied en hun relatie tot de twee greppels die parallel aan de Waalseweg lopen, kan onderzocht worden in het kader van de archeologische begeleiding van de sloop en nieuwbouw in het noordelijke deel van het plangebied.

Voorafgaand aan de archeologische begeleiding dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld door een senior KNA-archeoloog. Er kan pas met de werkzaamheden worden begonnen, als dit PvE door de bevoegde overheid is goedgekeurd.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Houten een selectiebesluit (contactpersoon: drs. B. Peters).

Literatuur

- Bemmel, A.A.B. van**, 2009. De Lekdijk van Amerongen naar Vreeswijk: negen eeuwen bescherming van Utrecht en Holland. *Historische reeks Kromme Rijngebied* 9. Hilversum.
- Berendsen, H.J.A.**, 1982. De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht: een fysisch-geografische studie. *Utrechtse Geografische Studies (UGS)* 25. Utrecht.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer**, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse Delta, The Netherlands*. RGD, Assen.
- Briels, I.R.P.M.**, 2011. Programma van Eisen inventariserend veldonderzoek (proefsleuven) plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal. *RAAP-PvE* 914. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp
- Koop, P., H. van Dijk, R. van Genabeek & S. van der Loo**, 2004. Rapport bureauonderzoek herwaardering archeologische monumentenkaart Provincie Utrecht. Laatmiddeleeuwse terreinen. *BAAC- & BILAN-rapport xxx*. BAAC BV, Deventer.
- RGD**, 1970. *Geologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 38 Oost Gorinchem (38 O)*. RGD, Haarlem.
- Warning, S.**, 2010. Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg in Tull en 't Waal, gemeente Houten; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie* 3658. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
RTS	Robotic Total Station
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd) en proefsleuven (groen) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw) op de IKAW; inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Spoor 3 (greppel uit de Late Middeleeuwen) in het westprofiel.

Figuur 3. Impressie van de vondsten afkomstig uit spoor 4 (greppel).

Figuur 4. Spoor 15 (greppel uit de Late Middeleeuwen) in het westprofiel.

Figuur 5. Versierd, benen mesheft afkomstig uit het ophogingspakket uit de Nieuwe tijd.

Figuur 6. Advieskaart.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Overzicht aangelegde putten en omvang.

Tabel 3. Waardering van de vindplaats.

Bijlage 1. Sporenlijst.

Bijlage 2. Vondstenlijst.

Kaartbijlage 1. Resultaten archeologisch proefsleuvenonderzoek.

Bijlage 1: Sporenlijst

Spoor	Vulling	Put	Vorm	Geconopeerd	Vormcoupe	Diepte coupe	Interpret	Textuur	Tijmen	Fem	Kleur	Gevlekt	Lst	Lpr	Hk	Fo	Po
1	0	1					ophogingslaag	klei uiterst siltig			donkergrijs	-	-	-	0	0	2
2	0	1	ovaal				kuil	klei uiterst siltig		enkele Fe-vlekken	bruingrijs	-	-	-	0	0	3
2	1	1	ovaal				kuil	klei uiterst siltig		enkele Fe-vlekken	grijs	-	-	-	0	0	0
3	0	1	langwerpig/ lineair	Ja	60	60	greppel	klei uiterst siltig	zwak grindig	enkele Fe- & Mn-vlekken	bruingrijs	-	-	WO1	0	0	2
3	1	1	langwerpig/ lineair	Ja	60	60	greppel	klei uiterst siltig			grijs	-	-	-	0	1	1
4	0	1	langwerpig/ lineair	Ja	50	50	greppel	klei uiterst siltig	zwak humeus	enkele Fe- & Mn-vlekken	donkergrijs	-	-	-	0	0	1
5	0	1					ophogingslaag	klei uiterst siltig			bruingrijs	-	-	-	0	0	1
6	0	1					ophogingslaag	klei uiterst siltig	zwak humeus	enkele Fe-vlekken	donkergrijs	-	-	-	0	0	1
7	0	1					ophogingslaag	klei zwak zandig	zwak humeus	enkele Fe-vlekken	donkerbruingrijs	-	-	-	0	0	1
8	0	1					ophogingslaag	klei zwak zandig	zwak humeus	enkele Fe-vlekken	donkerbruingrijs	-	-	-	0	0	3
9	0	1					natuurlijke laag	klei uiterst siltig		enkele Fe- & Mn-vlekken	groengrijs	-	-	-	0	1	1
10	0	1					natuurlijke laag	klei sterk siltig		enkele Fe-vlekken	lichtgrijs	-	-	-	0	0	0
11	0	1					natuurlijke laag	klei sterk siltig			grijs	-	-	-	0	0	0
12	0	1					natuurlijke laag	klei sterk siltig	zwak humeus		grijs	donkergrijs	-	-	0	0	0
13	0	1					natuurlijke laag	klei uiterst siltig		enkele Fe-vlekken	groengrijs	-	-	-	0	1	0
14	0	2	rechthoekig	Ja	10	10	weg	niet benoemd			grijs	-	-	-	0	0	0
15	0	2	langwerpig/ lineair	Ja	30	30	greppel	klei uiterst siltig	zwak humeus		grijs	bruingrijs	-	-	0	0	0
16	0	2					bouwwoor, recent	klei zwak zandig	zwak humeus		donkerbruingrijs	-	-	-	0	0	1

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal
 Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

Spoor	Vulling	Put	Vorm	Gecoupeerd	Vormcoupe	Diepte coupe	Interpret	Textuur	Tblijmen	Fem	Kleur	Gevlekt	Lsr	Lpr	Hk	Fo	Po
17	0	2					ophogingslaag	klei uiterst siltig	zwak grindig	enkele Fe-vlekken	bruingrijs	-	-	WO1	1	0	2
18	0	2					ophogingslaag	klei uiterst siltig		enkele Fe-vlekken	bruingrijs	-	-	-	0	0	1
19	0	2					ophogingslaag	klei uiterst siltig	matig humeus		donkergrijs	-	-	-	0	0	0
20	0	2					natuurlijke laag	klei uiterst siltig		veel Fe-vlekken	lichtbruingrijs	-	-	-	0	0	0
21	0	2					natuurlijke laag	klei sterk siltig			bruingrijs	-	-	-	0	0	0
22	0	2	langwerpig/ lineair	Ja	komvormig	50	greppel	klei matig zandig		veel Fe- & Mn-vlekken	lichtbruingrijs	-	-	-	0	0	1
22	1	2	langwerpig/ lineair	Ja	komvormig	50	greppel	klei zwak zandig		enkele Fe- & Mn-vlekken	grijs	-	R2	-	0	0	0
22	2	2	langwerpig/ lineair	Ja	komvormig	50	greppel	klei zwak zandig		enkele Fe- & Mn-vlekken	grijs	-	-	-	0	0	0
23	0	3	rechthoekig				weg	niet benoemd			grijs	-	-	-	0	0	0
24	0	2					verstoring recent	klei zwak zandig			donkerbruingrijs	-	-	-	0	0	3
25	0	3					bouwvoor, recent	klei zwak zandig	zwak humeus		donkerbruingrijs	-	-	-	0	0	1
26	0	3					verstoring recent	klei zwak zandig			donkerbruingrijs	-	-	-	0	0	3
27	0	3					ophogingslaag	klei uiterst siltig	zwak grindig	enkele Fe-vlekken	bruingrijs	-	-	-	1	0	2
28	0	3					ophogingslaag	klei uiterst siltig		enkele Fe-vlekken	bruingrijs	-	-	-	0	0	1
29	0	3					ophogingslaag	klei uiterst siltig	matig humeus		donkergrijs	-	-	-	0	0	0
30	0	3					natuurlijke laag	klei uiterst siltig		enkele Fe- & Mn-vlekken	lichtbruingrijs	-	-	-	0	0	0
999	0	3					onbekend	klei uiterst siltig		enkele Fe- & Mn-vlekken	lichtbruingrijs	-	-	-	0	0	0

Bijlage 2: Vondstenlijst

vondst	spoor	artefact	mate- riaal	materiaal algemeen	materiaal specifiek	totaal aantal	totaal gewicht	begin- datering	eind- datering	begin- datering
1	1	1	SKA	BROK_ska	-	1	718	-	-	0
1	1	2	KER	ROOD_ker	-	3	148	LMEB	NTA	0
1	1	3	KER	STG_ker	SIEGBURG	3	16	LMEB	LMEB	0
1	1	41	KER	GRS_ker	-	5	106	LMEB	LMEB	0
2	3	4	KER	KGP_ker	-	1	18	LMEB	LMEB	0
2	3	38	KER	PSTG_ker	-	2	0,05	LMEB	LMEB	0
3	7	11	KER	STG_ker	SIEGBURG	5	102	LMEB	LMEB	1400
3	7	12	KER	WIT_ker	-	1	10	NTA	NTB	0
3	7	13	KER	STG_ker	LANGERW	1	14	LMEB	LMEB	0
3	7	14	KER	PSTG_ker	LANGERW	1	4	LMEB	LMEB	0
3	7	15	KER	STG_ker	LANGERW	1	36	LMEB	NTA	0
3	7	16	ODB	BOT_odb	-	2	38	-	-	0
3	7	17	KER	STG_ker	RAEREN	9	40	LMEB	LMEB	0
3	7	18	KER	KGPLAAT_ker	-	1	32	LMEA	LMEB	0
3	7	19	KER	ROOD_ker	-	1	54	LMEB	LMEB	0
3	7	20	KER	ROOD_ker	-	6	110	NTA	NTB	0
3	7	71	MXX	-	-	1	66	-	-	0
4	2	6	KER	BAKSTEEN_ker	-	1	740	LMEB	NTA	0
4	2	7	KER	ROOD_ker	-	1	1	NTB	NTC	0
4	2	39	KER	PSTG_ker	-	1	14	LMEB	LMEB	0
4	2	40	SXX	-	-	1	16	-	-	0
5	7	27	KER	KGP_ker	-	12	298	LMEB	LMEB	0
5	7	28	KER	ROOD_ker	-	22	450	LMEB	NTA	0
5	7	29	KER	WIT_ker	-	3	38	NTB	NTC	0
5	7	30	KER	STG_ker	SIEGBURG	7	38	LMEB	LMEB	0
5	7	31	KER	STG_ker	RAEREN	8	66	LMEB	LMEB	0
5	7	32	KER	STG_ker	LANGERW	2	22	LMEB	LMEB	0
5	7	33	KER	PIJP_ker	-	3	0,05	NTB	NTC	0
5	7	34	KER	PSTG_ker	-	7	36	LMEB	LMEB	0
5	7	35	ODB	MES_odb	HEFT	1	10	-	-	0
5	7	36	ODB	-	-	8	74	-	-	0
5	7	37	KER	FAYENCE_ker	-	3	18	NTB	NTC	0
5	7	72	MXX	-	-	1	72	-	-	0
6	8	60	AXB	-	-	1	8	-	-	0
6	8	61	KER	STG_ker	KEULS	5	72	NTB	NTC	0

RAAP-RAPPORT 2429

Plangebied Kerkebogerd en Waalseweg te Tull en 't Waal

Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek proefsleuven

vondst	spoor	artefact	mate- riaal	materiaal algemeen	materiaal specifiek	totaal aantal	totaal gewicht	begin- datering	eind- datering	begin- datering
6	8	62	KER	FAYENCE_ker	-	1	8	NTC	NTC	0
6	8	63	KER	GRS_ker	-	2	54	LMEB	NTA	0
6	8	64	KER	WIT_ker	-	1	10	NTB	NTB	0
6	8	65	SXX	-	-	1	44	-	-	0
6	8	66	KER	MAJBORD_ker	-	1	6	NTB	NTB	0
6	8	67	KER	STG_ker	SIEGBURG	2	10	LMEB	LMEB	0
6	8	68	KER	ROOD_ker	-	9	110	NTA	NTC	0
7	4	43	KER	DAKPAN_ker	-	1	146	-	-	0
7	4	44	KER	ROOD_ker	-	12	74	LMEB	LMEB	0
7	4	45	KER	PSTG_ker	SIEGBURG	8	128	LMEB	LMEB	0
7	4	46	KER	KGP_ker	-	12	266	LMEB	LMEB	0
7	4	47	STU	BOUWMAT_stu	-	1	478	-	-	0
8	22	9	KER	BAKSTEEN_ker	-	1	222	-	-	0
9	16	57	KER	ROOD_ker	-	1	30	NTB	NTC	0
9	16	58	KER	MAJBORD_ker	-	1	1	NTB	NTB	0
10	16	21	KER	PIJP_ker	-	8	22	NTA	NTC	0
10	16	22	KER	DAKPAN_ker	-	1	116	NTB	NTC	0
10	16	23	KER	STG_ker	KEULS	6	52	NTA	NTC	0
10	16	24	KER	PORSELEI_ker	-	1	0,05	NTB	NTC	0
10	16	25	KER	WIT_ker	-	1	0,05	NTB	NTB	0
10	16	26	KER	ROOD_ker	-	9	268	NTB	NTC	0
11	14	5	SXX	-	-	1	2145	-	-	0
12	16	10	KER	PIJP_ker	-	3	6	NTB	NTC	0
13	20	42	SXX	-	-	1	118	-	-	0
14	22	69	MPB	-	-	1	2	-	-	0
14	22	70	MAG	MUNT_mag	-	1	1	LMEB	LMEB	1500
15	25	48	KER	MAJBORD_ker	-	18	100	NTA	NTB	0
15	25	49	ODB	-	-	1	36	-	-	0
15	25	50	KER	PIJP_ker	-	1	1	NTB	NTB	0
15	25	51	KER	STG_ker	KEULS	2	6	NTA	NTB	0
15	25	52	KER	WIT_ker	-	1	8	NTA	NTB	0
15	25	53	KER	ROOD_ker	-	2	56	NTB	NTB	0
15	25	54	KER	PORSELEI_ker	-	1	1	NTA	NTC	0
16	999	59	KER	PIJP_ker	-	1	6	NTA	NTA	0
17	27	55	KER	WIT_ker	-	1	42	NTB	NTB	0
17	27	56	KER	FAYENCE_ker	-	1	38	NTC	NTC	0
18	28	8	KER	STG_ker	RAEREN	1	4	LMEB	NTA	0
18	28	73	MCU	MUNT_mcu	-	1	4	-	-	0

